

ЕТАТИЧНО-ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Бутченко Т.І. (м. Запоріжжя)

Анотації

Проводиться соціально-філософський аналіз етатично-демократичного етапу розвитку соціально-політичного проектування. Головні тенденції розвитку соціально-політичного проектування досліджуються на трьох рівнях: 1) соціальних інтересів і потреб; 2) філософських концептів; 3) перцептуальних форм.

The development of social-political projecting on the etatistic-democratic stage is analyzed in a social philosophical way. The main trends of social-political projecting development are investigated on the three levels: 1) social needs and interests; 2) philosophical concepts; 3) perceptual forms.

Ключові слова

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ, ДЕМОКРАТІЯ, СОЦІАЛІЗМ, МАСИ, ДЕРЖАВА

Вступ

Оптимізація суспільно-політичного розвитку та цілеспрямоване покладання нових більш досконалих форм організації політичної влади в якості необмінної умови передбачають науково-теоретичне вивчення історичних засад соціально-політичного проектування.

Обговорення проблеми

До сьогодні вирішення цієї актуальної проблеми здебільшого проводиться в контексті досліджень історії держави та права, політико-правових вчень. Уже зібраний і проаналізований величезний емпіричний матеріал, одержані цікаві результати [2; 8]. Водночас, на нашу думку, лишаються незадіяними резерви проектного підходу, який орієнтує на аналіз внутрішньої логіки соціально-політичного розвитку з точки зору зростання свободи людини як суб'єкта проектної діяльності.

Звідси мета статті: здійснити соціально-філософський аналіз розвитку не просто концепцій чи практичних спроб соціально-політичних перетворень, а власне соціально-політичного проектування. У рамках цієї статті обмежуємося розглядом одного з етапів його еволюції, а саме етатично-демократичного (XIX – XX ст.ст.). Уточнимо, що поняття «соціально-політичне проектування» вживаємо для позначення творчої мисленневої діяльності з конструювання здійснених, завершених, цілісних, ідеальних моделей

функціонування нових форм організації та реалізації політичної влади. Етатично-демократичному періоду розвитку цієї діяльності передувало два основні етапи, стисла характеристика яких дає можливість зрозуміти суть тих змін, які зазнали форма і зміст соціально-політичного проектування у XIX – XX ст.ст.

Перший – традиційно-авторитарний характеризує етап становлення соціально-політичного проектування від початку зародження стародавніх східних деспотій до середньовічних феодальних монархій. Специфіка проектної діяльності у цей час полягає, найперше, в тому, що воно виступало у вигляді «слідування минулому», відтворення прототипічних порядків, у формуванні яких природно-стихійні та напівсвідомі чинники привалювали над штучними і усвідомленими. Іншими словами, нові прообрази суспільних відношень, які фіксували дискретність історичного процесу, як правило, створювалися шляхом стихійного коригування традицій, виходячи більшою мірою з тривалого масово-стихійного практичного досвіду, ніж із теоретичних міркувань. Особливу рису соціально-політичного проектування цього етапу складає також те, що воно здебільшого носило авторитарний характер, виражаючи монологічну волю домінуючих соціальних груп, панівне політичне становище яких легітимувалося силою незаперечних міфологічно-релігійних догматів. Демократичні елементи перебували в зародковому стані, на практиці маючи дуже вузький характер, обмежуючись, в кращому випадку, внутрішньою організацією панівної групи, яка виступала як колективний суб'єкт авторитарної влади щодо решти політично безправного населення.

Другий – конституційно-ліберальний, розгортається протягом епохи Відродження і Нового часу та характеризується посиленням у механізмі соціально-політичного проектування концептуальної складової, яка все більше відокремлювалася від практики та набувала відносної самостійності. Саме в ході новочасних буржуазних революцій теоретично обґрунтовані моделі суспільно-політичної перебудови вперше починають реалізовуватися практично. Водночас далеко не всі концепції, що розроблювалися в цей період, змогли виконати роль теоретичної основи проектного перетворення дійсності. Передусім, зазначену роль виявилася спроможною відіграти сукупність ліберальних концепцій, змістовне ядро яких утворювали ідеї правової рівності, розподілу влади та конституціоналізму, зорієнтовані на захист громадянського суспільства від свавілля державної влади.

Розгортання третього, етатично-демократичного етапу розвитку соціально-політичного проектування починається у I пол. XIX ст. у зв'язку з виникненням нової проблемної ситуації, для вирішення якої проектних засобів попереднього історичного етапу було недостатньо. Відзначимо, що реалізація конституційно-ліберальних проектів, Етатично-демократичний етап розвитку соціально-політичного проектування

гарантуючи вільний розвиток підприємництва, звісно, сприяла бурхливому економічному поступу, небувалому розширенню промислового виробництва. Водночас виявився і зворотній бік конституційного освячення недоторканості буржуазних свобод – нездатність зняти можливі ексцеси егоїстичної сваволі приватного власника, які, між тим, досягали небачених масштабів, по суті, перетворюючись у злочини проти людяності – у випадках використання праці дітей, 15-16 годинного робочого часу, злидарської заробітної плати, небезпечних умов виробництва. Засліплені гонитвою за прибутком, підприємці навіть не звертали уваги на те, що використання подібних методів експлуатації є не лише антигуманним, але, кінець-кінцем, суперечить стратегічним потребам економічного розвитку, порушуючи межі господарської доцільності та гальмуючи процес відтворення якісних і кваліфікованих працівників – безпосередніх суб'єктів матеріально-технічного поступу. Показово, що і після успіху експериментів Р. Оуена в Нью-Ленарке, які були здійснені ще на початку XIX ст. і доводили наявність закономірного взаємозв'язку між поліпшенням умов праці робітників і зростанням рентабельності виробництва, більшість англійських промисловців не поспішала запроваджувати подібні нововведення на власних підприємствах.

Виявлялося, що усвідомлення окремими діячами епохи необхідності знизити інтенсивність експлуатації робітників було явно недостатнім. Для того, щоб змінити ситуацію в масштабі всієї країни була потрібна широкомасштабна підтримка держави. Але велика буржуазія, яка, по суті, узурпувала державну владу під конституційними гаслами правової рівності, неохоче і повільно йшла на регулятивні заходи, намагаючись якомога довше зберегти ліберальний курс політики в дусі уявлень «laissez faire, laissez passer» («надайте свободу дій, не заважайте»), який чим далі, тим більше відчужувався від соціальних потреб. Проте з плином часу ухвалення рішень про спрямування державної влади на вирішення злободенних соціальних проблем переставало залежати виключно від доброї волі можновладців, оскільки в надрах капіталістичного суспільства визрівала соціальна сила, яка була здатна скласти підприємницькому класу політичну конкуренцію. На зазначену роль, насамперед, починали претендувати робітники, чисельність яких постійно зростала внаслідок промислової революції і зв'язаної з цим капіталізації сільського виробництва, що змушувала селян мігрувати в міста та поповнювати ряди працівників фабрик і заводів. Виникаючий у такий спосіб суспільний клас, крім масовості, мав і інші переваги, які визначали його потужний політичний потенціал. Колективна праця у величезних індустріальних системах прищеплювала йому навички організованих дій. Не обтяженість майном визначала високу ступень його мобільності. І, нарешті, потреба в кваліфікованій робочій силі,

що загострювалася мірою матеріально-технічного прогресу, об'єктивно наближала його до культури і освіти.

Підкреслимо, що посилення освіченості у своїй потенції не могло обмежуватися робітниками, поступово поширюючись і на інші соціальні верстви, колись відсторонені від освіти (передусім, на селян). Розбудова складних техногенних комплексів, створення величезних капіталістичних монополій, глобалізація економіки – все це вимагало переходу до нових більш раціоналізованих систем соціального управління, обслуговувати які могли лише освічені і культурно підготовлені люди. Крім того, у стратегічній перспективі актуалізація потреби з відтворення компетентної та відповідальної особистості зумовлювалася неминучим переходом від екстенсивної моделі господарювання до інтенсивної. На цьому підґрунті ХІХ – ХХ ст.ст. стали епохою розвитку загальнонародної освіти і майже цілковитого подолання неписьменності населення. Поява масового читача стимулювала бурхливий розвитку видавничої діяльності, преси, що, зі свого боку, прискорювало поширення політичних знань, ідей, інформації про поточні справи, зміцнювало політичну культуру пересічних громадян. Себто утворювалися культурні передумови демократизації процесу формування громадської думки та інституціоналізації моделі загальнонаціонального діалогу як основи соціально-політичного проектування. Звісно, процес духовно-культурного піднесення народу не був безхмарним. Найперше, він стримувався політикою буржуазної держави, орієнтованою на забезпечення лише того мінімуму знань і культури для широкого загалу, що був потрібний для успішного вирішення виробничих завдань і виховання політичної лояльності, і не більше того. По-друге, соціокультурний контекст буржуазного суспільства, з його гіперболізацією індивідуалізму поруч із пробудженням активної громадянської позиції стимулював атомізацію народної маси та пов'язані з цим негативні явища культурної аномії, ціннісного нігілізму. Особливо часто це траплялося за умов соціально-економічних криз, що руйнували нормальні життєві зв'язки робітників, або у випадку форсованої міграції сільських мешканців до промислових центрів: вчорашні селяни, вирвані з патріархального середовища, з великими труднощами адаптувалися до нового індустріально-урбанізованого способу життя. І, по-третє, навіть, у підвищенні добробуту населення ховалися потенційні ризики, пов'язані зі становленням культури масового споживання з властивими їй внутрішніми протиріччями: між потребами всебічного цілісного розвитку і фахової спеціалізації, між стандартизацією як умовою збереження соціальної єдності та індивідуалізацією як умовою особистої свободи.

Незважаючи на все це, соціально-духовний облік народних мас, характер їхньої участі у суспільно-історичному процесі якісно змінювалися. Якщо в попередні періоди вони діяли переважно в Етатично-демократичний етап розвитку соціально-політичного проектування

стихийний, напівсвідомий спосіб, то у XIX – XX ст.ст. – епосі затвердження загального виборчого права і виникнення мільйонних політичних партій – відбувається становлення маси як суб'єкта цілеспрямованої політичної діяльності. Іншими словами, вона все частіше перестає виступати лише як безсловесний об'єкт реалізації монологічної волі зовнішніх по відношенню до них політичних гравців, а перетворюється в одного з учасників діалогічного процесу прийняття загальнозначущих рішень. У практичному плані це виявлялося у збільшенні тиску широких верст населення на структури державної влади і політичні сили, які відтепер задля самозбереження, попередження революційного вибуху повинні були більшою мірою рахуватися з масовими настроями та інтересами, шукати і застосовувати більш витончені методи як управління масами, так і маніпуляції ними.

Окреслений проблемний контекст стимулював розвиток різноманітних політичних ідеологій, серед яких найбільше поширення здобули лібералізм, консерватизм, націоналізм і соціалізм. Усі вони засновувалися на відмінних філософсько-теоретичних позиціях і підводили до різних, часто діаметрально протилежних моделей соціально-політичного розвитку. Водночас усі вони рано чи пізно доходили загального висновку щодо необхідності збільшити міру присутності держави в суспільстві. Власне це була закономірна реакція на запити мільйонів простих людей, які прагнули спрямувати державну владу на вирішення чисельних соціально-економічних проблем. Цікаво, що для всіх ідейних течій вихід на визнання потреби в державному регулюванні суспільного життя мало характер другого заперечення, випливаючи з початкового перебільшення віри у потенціал вільної недержавної самоорганізації населення.

Найбільш яскраво зазначена тенденція проявилася в соціалістичних концепціях. Критикуючи ліберальних попередників, передусім, за віру в благодійну силу правових і державних форм, соціалісти вбачали перспективу гармонізації суспільного життя у розгортанні суперечностей громадянського суспільства, його внутрішнього саморуху, що на певному етапі мало привести до закономірного заперечення стихії приватновласницьких ринкових відносин та усупільнення матеріально-виробничої сфери. Наприклад, К.А. Сен-Симон зображував історію європейських країн як процес перетворення військового суспільства, заснованого на праці рабів і кріпаків, в промислове, засноване на вільній найманій праці, яка, згодом, має бути витіснена суспільними роботами («travail sociétaire»). В основі цих трансформацій – всебічний розвиток економіки, становлення наукових форм організації праці. На думку Ш. Фур'є, прийдешні виробничі досягнення складуть закономірне підґрунтя зникнення відмінностей між сільським і міським життям,

звільнення жінки, появи у трудящих вільного часу для культурного розвитку.

Не задовольняючись загальними прогнозами, мислителі прагнули спроектувати оптимальні форми та шляхи якнайшвидшого наближення бажаного майбутнього. Якщо К.А. Сен-Симон все ще зберігав віру в регулятивний потенціал держави, виступаючи за створення «промислової монархії», де промисловці і вчені отримують можливість ініціювати і проводити потрібні соціальні реформи, то решта перших соціалістів демонструвала зневіру в можливість здійснити реформування суспільства державно-правовими засобами. Так, Ш. Фур'є запропонував проект «нового соціетарного ладу», ядро якого повинні були скласти «фаланги» – невеликі соціально-виробничі громади. Р. Оуен в якості основи гармонічного суспільства бачив «трудова комуні». Себто традиційну державу повинні були замінити ті чи інші форми самоорганізації населення. Встановитися же новий лад мав без підтримки влади, а лише внаслідок ініціативи окремих добродіїв, що мали успіхом власних починань пробудити у громадськості бажання наслідувати «соціетарний» або «комунальний» досвід.

Практичні спроби реалізувати ці проекти, що неодноразово здійснювалися впродовж XIX ст., у цілому виявляли їхню утопічність. Переважно зорієнтовані на безумовне вирішення протиріччя між інтересами особистості і колективу, вони часто спричинювали виникнення авторитарних та одноманітних порядків, які надзвичайно обмежували індивідуальну свободу людини, гальмували її творчий саморозвиток. З'ясовувалося, що разом із обіцяною гармонією ці проекти «несуть із собою дух примусового сектантства і завзятого консерватизму» [7, 25]. Але інколи учасникам комунальних експериментів вдавалося уникнути догматичного слідування тим або іншим монологічно заданим проектним шаблонам, а натомість зберегти в своєму середовищі певну міру демократичності і діалогічності. Тоді створювані об'єднання могли існувати тривалий час (наприклад, фамілістер створений наприкінці 1850-х років Ж.Б.А. Годеном відповідно до окремих ідей Ш. Фур'є проіснував до 1930-х років). Проте в цьому випадку економічна сторона, як правило, брала гору над соціокультурними аспектами. По суті, виникали виробничі кооперативи, а не нова цілісна форма соціального гуртожитку. Водночас практичний досвід доводив нездатність народжуваної кооперативної форми самоорганізації населення самостійно протистояти чисельним хворобам і загрозам, які випливали зі стихійного функціонування капіталістичних відношень. У природній спосіб поставало питання про допомогу держави.

Але і для такої найбільш теоретично обґрунтованої течії соціалізму як марксизм виявлялася характерною глибока зневіра в здатність державної влади виконати це завдання. Наприклад, К. Етатично-демократичний етап розвитку соціально-політичного проектування

Маркс заперечував можливість принципового, якісного удосконалення буржуазної держави у межах капіталістичної формації, оскільки політична революція, внаслідок якої вона була встановлена, «розкладає громадянське життя на його складові частини, не революціонізує самих цих складових частин і не піддаючи їх критиці. Вона відноситься до громадянського суспільства, до світу потреб, праці, приватних інтересів і приватного права як до основи свого існування, як, до останньої передумови, що не підлягає дальшому обґрунтуванню, і тому – як до свого природного базису» [4, 376]. Політична та правова емансипація людини в цьому випадку може лише припинити зовнішнє державно-правове освячення станової і корпоративної нерівності, але за своєю природою вона не в змозі подолати нерівність, яка встановлюється стихійно, мірою формування «речової» залежності експлуатованих класів від експлуаторських.

У той же час розвиток «капіталістичної» нерівності, зумовлюючи науково-технічний прогрес, концентрацію виробництва в руках монополістів, розкол суспільства на переважну більшість незаможних і купку багатців, готує передумови для становлення нової комуністичної формації. Остання з'являється не автоматично, а народжується в муках, у ході революційної боротьби робітничого класу за державну владу, що має використовуватися для злому буржуазної бюрократичної машини, ліквідації приватної власності, розбудови справедливого суспільства. У ході виконання цих завдань і викорінення капіталістичних відношень держава має трансформуватися з апарату влади, який стоїть над суспільством, у підпорядковану йому структуру, яка поступово відмирає на підставі небаченого зростання матеріального багатства та зняття класового відокремлення особистих інтересів від суспільних.

Відзначимо, що утопічні інтенції цих бездержавних поглядів певним чином пом'якшувалися підкресленням суто відкритого характеру окресленого комуністичного майбутнього – це «не ідеал, з яким повинна узгоджуватися дійсність», «а дійсний рух, який знищить теперішній стан» [6, 29]. Крім того, визначаючи конкретні форми «комуністичного» переходу, класики діалектичного матеріалізму, власне, не відмовлялися від держави, навпаки, в гострій полеміці з анархістами, бачили у визнанні необхідності «робітничої держави», «диктатури пролетаріату» один із важливих критеріїв відокремлення здійснених проектів соціалістичних перетворень від утопічних.

Разом із тим, нігілістичні тенденції у ставленні до держави та права, які все-таки рельєфно проглядаються в творах марксистів, містили і низку загроз, утворюючи теоретичне підґрунтя для деструктивного заперечення досягнень ліберально-конституційного етапу соціально-політичного проектування. Подібні мотиви можна відчутти в аналізі політичного досвіду Паризької комуни,

представленого в праці «Історія громадянської війни у Франції», де, як нам видається, досить некритично схвалюється відмова комунарів від механізмів представницького парламентаризму та розподілу влади на користь ідеалів безпосередньої демократії, зосередження і законодавчої і виконавчої влади в руках Ради Комуни [5, 334-335]. Короткий термін її існування (всього 72 днів), екстремальні умови функціонування, обмеженість територією лише одного міста завадили своєчасно побачити небезпеку трансформації цієї крайньої форми диктатури пролетаріату (яка дуже нагадувала політичний проект Ж. Ж. Руссо) у свою протилежність, в авторитарне володарювання окремої політичної сили, здійснюване від імені робітничого класу.

У рамках марксистської концепції питання про можливість такого спотворення не ставилося, оскільки вважалося, що розвиток капіталізму утворює передумови потенціальної фактичної участі всіх пролетарів у державному управлінні, що, в свою чергу, гарантує реалізацію революційної соціалістичної політики в інтересах всього суспільства як органічної цілісності. Цю думку дуже добре виразив В. І. Ленін, коли писав, що заміна республікансько-буржуазного державного апарату на державну машину у вигляді озброєних робітничих мас фіксує перехід кількості у якість: «такий ступінь демократизму зв'язаний з виходом з рамок буржуазного суспільства, з початком його соціалістичної перебудови. Якщо справді всі беруть участь в управлінні державою, тут уже капіталізму не вдержатися» [3, 95].

Погодимося, що така позиція певною мірою відображала об'єктивні тенденції із посилення політичної ролі мас. Але так же слід погодитися, що багато, хто з марксистів, особливо в XIX – I пол. XX ст.ст., виявляв схильність переоцінювати об'єктивні можливості наповнення диктатури пролетаріату реальним демократичним змістом у конкретних умовах свого історичного часу. За визнанням Ф. Енгельса, зробленого в 1895 році у вступі до твору К. Маркса «Боротьба класів у Франції», сподівання авторів «Комуністичного маніфесту» на швидку соціальну революцію носили ілюзорний характер: революція об'єктивно не могла відбутися у зв'язку з недостатнім рівнем економічного розвитку як і в роки їх молодості, так і тепер – наприкінці їх життя.

Якщо класик давав низьку оцінку готовності розвинених європейських країн до соціалістичної революції, то тим більше не була готовою до неї російська імперія, яка перебувала на периферії світового капіталізму. В той же час внаслідок унікальної комбінації історичних обставин саме ця величезна країна, більшість населення якої складало селянство, і відіграла роль експериментального майданчика для втілення ідеї «диктатури пролетаріату».

На хвилі революційних подій 1917 року реконструкція марксистського аналізу досвіду паризьких комунарів, виконана В. Етатично-демократичний етап розвитку соціально-політичного проектування

Ленінім у праці «Держава та революція», та практична реалізація лозунгу: «Вся влада Радам!», дійсно, відповідали настроям широких мас, які прагнули взяти активну участь у політичній діяльності. Гнучкість Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, побудованих на принципах прямої демократії, уможливлювала спрямування стихійної соціально-політичної творчості у русло конструктивних дій. Поряд із цим із часу свого заснування ради перетворилися на арену гострої боротьби між різноманітними політичними партіями, кожна з яких намагалася підпорядкувати радянські форми самоорганізації власному впливові. Переможцем з цієї боротьби вийшла одна партія – партія більшовиків, яка завдяки внутрішній організованості та спрямованості на якнайшвидше вирішення найбільш нагальних питань часу – надання масам миру та землі, зуміла завоювати симпатії більшості. У той же час за умов відсутності важелів конституційно-правового порядку і, головне, недостатньої громадянської зрілості широкого загалу опозиційні сили не змогли ефективно врівноважувати політичну владу більшовиків, яка поступово набувала авторитарного характеру.

Виступаючи провідниками ортодоксальної марксистської віри в ідею «диктатури пролетаріату» більшовики виявилися внутрішньо готові до виконання ролі диктаторів, до безкомпромісного придушення своїх опонентів в ім'я охорони соціальних завоювань народних мас від будь-яких зазіхань контрреволюціонерів. Відповідне підґрунтя для легітимації авторитарно-центристської політики нового радянського уряду утворювали початок громадянської війни та поринання країни у стан хаосу і безвладдя. Але і після стабілізації ситуації більшовики не змогли відмовитися від практики партійного авторитаризму, що заперечувала вихідні демократичні засади проекту «всевладдя рад»: принцип імперативного мандату, який передбачав підзвітність членів рад рядовим робітникам, насправді виливався в їхню підконтрольність партійному керівництву; принцип «працюючої корпорації», який надавав радам і законодавчі і виконавчі повноваження, в дійсності, означав підпорядкування рад виконавчим органам, а, врешті-решт, партії; принцип демократичного централізму замість врахування думки меншості при виробленні державної політики мав наслідком фактичну монополію центральних партійно-державних органів і на ініціювання і на ухвалення всіх значущих політичних рішень.

Поєднуючись із запровадженням державної власності на засоби суспільного виробництва, побудовою адміністративно-плавної економіки все це зумовлювало стрімке одержавлення всіх аспектів суспільного життя. У цих рамках уможливлювалися порівняно швидке забезпечення соціальних прав для широких верств населення (на працю, відпочинок, освіту, охорону здоров'я) та досить ефективна концентрація всіх ресурсів суспільства на соціально-значущих ділянках розвитку (подолання неписьменності населення,

електрифікація та індустріалізація країни, організація її оборони). В той же час ціною вирішення соціальних проблем ставало порушення політичних і громадянських прав особистості, перетворення індивідів у «гвинтики» величезної державної машини, свавілля нового партійного чиновництва та становлення тоталітарного режиму соціалістичного стибу.

До певного часу високий теоретичний і практичний потенціал еліти більшовицької партії давав можливість амортизувати можливі перегини авторитарного управління суспільно-політичним розвитком країни. Але поступово адміністративно-командна система ставала все більш громіздкою і малорухливою та відставала від нагальних потреб суспільства. Пануюча бюрократична верхівка занадто часто стала помилятися, видавати одичне та особливе за загальне, абсолютизуючи інтереси певних соціальних груп, класів і нехтуючи в той же час інтересами інших соціальних суб'єктів. У цьому плані показова абсолютизація інтересів робітничого класу, яка здійснювалася в політиці та ідеології СРСР і мала результатом, на думку В. І. Воловика, формування фактору, що "стримував розвиток соціального потенціалу радянського суспільства, розв'язання проблем, які поставали перед суспільством, і, в такий спосіб, фатально заважав своєчасному усвідомленню потреб усього суспільства, кожної з його соціальних груп, у тому числі й робітничого класу" [1, 60].

Очевидно, що саме потреба у переборенні відчуження державних інтересів від потреб суспільства штовхала правлячі кола соціалістичної держави до політичних заходів, спрямованих на лібералізацію економічних відносин, плюралізацію форм власності, розвиток кооперативних форм виробництва, залучення іноземного капіталу, удосконалення державного апарату (прикладом чому може служити ленінський НЕП, горбачовська перебудова та ін.). Рухаючись у цьому напрямку, теоретики соціалізму певним чином наближалися до ліберальної позиції, погоджуючись із загальнолюдською цінністю ідеалів правової державності та конституційного досвіду розвинених країн.

У свою чергу, для провідників лібералізму виявився характерним зустрічний рух із наповнення ліберальних прав соціальним змістом. Він особливо посилювався у І третині ХХ ст. у зв'язку з гострою економічною кризою, яка революціонізувала маси і поставила під сумнів майбутнє капіталістичних держав. За цих умов були ухвалені масштабні програми кардинальних соціально-політичних реформ, спрямовані на інтенсифікацію державного регулювання ринкових відносин. Результатами стали істотні зміни у соціально-економічній структурі, де більш рівномірний розподіл матеріального багатства стимулював приріст середніх верств населення, включення до них вагомій частки робітників, селян та інтелігенції. Поряд із цим

Етатично-демократичний етап розвитку соціально-політичного проектування

посилювалися центральні ланки державного управління, зміцнювалася виконавча влада, яка перетворювалася на безпосереднього роботодавця для чисельних прошарків населення. На цьому шляху ліберальні держави (які тепер стали називатися «державами загального добробуту») зіштовхувалися, як і соціалістичні держави, з проблемою бюрократизації та не завжди виправданого поширення управлінсько-проектного впливу на суспільство.

Висновки

Підсумовуючи матеріал, викладений у статті, відзначимо, що рушійною силою переведення політичних проектів із конституційно-правової площини у етатично-демократичну виступило становлення народних мас як суб'єкта політичної діяльності. Цей процес зумовлював зростання держави та продемонстрував надзвичайну тонкість соціально-корисної межі демократичної етатизації, що у випадку надання певній окремії (національній або класовій) одноманітності якості загальної політичної волі порушувала органічну єдність у соціальному розмаїтті та трансформувалася в авторитарно-тоталітарне поглинання державою громадянського суспільства. Однією з причин таких девіацій виступало недіалектичне відкидання досягнень попереднього ліберально-конституційного етапу соціально-політичного проектування, передусім, у плані забезпечення єдності між політикою і правом. Встановлення же оптимального режиму державного втручання в суспільне життя визначалося здатністю дотримуватися всезагальної, а, значить, правової міри наповнення ліберально-конституційних форм соціальним змістом. Власне пошук цієї міри в конкретно-історичних умовах сучасної епохи і складає перспективу наших подальших досліджень.

Джерела

1. Воловик В. І. Куди поділися класи / Віталій Воловик// Віче. — 2002. — № 8 (125). — С.58—60.
2. История государства и права зарубежных стран: Ученик для вузов: В 2 ч. / [Гудошников Л. М., Житков О. А., Крашенникова Н. А. и др.] ; под ред. О. А. Жидкова, Н. А. Крашенниковой. — [2-е изд]. — М. : Издательства НОРМА, 2003. — Ч. 2. — 2003. — 720 с.
3. Ленин В. І. Держава та революція. Вчення марксизму про державу і завдання пролетаріату в революції // В. І. Ленін. Повне зібрання творів: Пер. з 5-го рос. видання. — К. : Держполітвидав УРСР, 1964. — Т. 33. — С. 1—114.
4. Маркс К. До єврейського питання // К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори: Пер. з 2-го рос. видання. — К. : Держполітвидав УРСР, 1958. — Т. 1. — С. 355—383.
5. Маркс К. Громадянська війна у Франції. Відозва Генеральної Ради міжнародного товариства робітників // К. Маркс і Ф. Енгельс.

Твори: Пер. з 2-го рос. видання. — К. : Держполітвидав УРСР, 1964. — Т. 19. — С. 309—359.

6. Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія. Критика новітньої німецької філософії в особі її представників Фейєрбаха, Б. Бауера і Штірнера і німецького соціалізму в особі його різних пророків // К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори: Пер. з 2-го рос. видання. — К. : Держполітвидав УРСР, 1959. — Т. 3. — С.7—521.

7. Новгородцев П.И. Об общественном идеале / Павел Иванович Новгородцев. — М. : Пресса, 1991. — 639 с. — (Серия «Из истории отечественной философской мысли»).

8. Себайн Дж. Г., Торсон Т. Л. Історія політичної думки / Джордж Г. Себайн, Томсон Л. Торсон ; [пер. з англ. О. Гусак]. — К. : Основи, 1997. — 838 с.

ЭСТАТИЧЕСКИ-ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ ЭТАП РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ

Бутченко Т. И. (г. Запорожье)

Аннотация

Проводится социально-философский анализ эстатически-демократического этапа развития социально-политического проектирования. Главные тенденции развития социально-политического проектирования исследуются на трех уровнях: 1) социальных интересов и потребностей; 2) философских концептов; 3) перцептуальных форм.

Ключевые слова

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ, ДЕМОКРАТИЯ, СОЦИАЛИЗМ, МАССЫ, ГОСУДАРСТВО

Стаття надійшла 23.04.10 р.